

АНОТАЦІЇ

Олена Синявська

Педагогічна діяльність І. С. Орлая: новаторство, що витримало випробування часом

У статті на основі вивчення опублікованих та архівних джерел розкрита організаторська діяльність відомого українського вченого Івана Семеновича Орлая на ниві освітянства. Висвітлено становлення суспільних поглядів майбутнього адміністратора, його перші новаторські спроби в галузі педагогіки в ролі директора Ніжинської гімназії вищих наук, згодом – реформування навчальної частини Рішельєвського ліцею в Одесі. Виділено педагогічні погляди І. С. Орлая, які педагог прагнув запровадити. Розглянуто проект Статуту ліцею, розроблений у 1827 р. Проаналізовано модель навчального закладу, яку створив учений.

Ключові слова: Іван Семенович Орлай, Ніжинська гімназія вищих наук, Рішельєвський ліцей, освіта, реформи, XIX століття.

The article reveals the organizational activity of the famous Ukrainian scientist Ivan Semenovich Orlaya in the field of education. The aim is to explore the innovative ideas of Eagle and implement them on the example of two educational institutions, in which worked as a teacher – the Nizhyn high school of higher sciences and the Richelieu Lyceum in Odessa.

The formation of public opinion of I. S. Orlaya, his studies and the path to pedagogy are considered. Attention is paid to the Nizhyn period in the life of the scientist, during which he began the reorganization of the educational process in the Nizhyn grammar school on the humanistic principles of philosophical and humanitarian and legal education and developed the Statute of the Gymnasium in 1825. On the basis of the study of archival sources, the work of I. S. Orlaya as director of the Richelieu Lyceum in Odessa was covered. Attention is paid to the project developed by the director (but only partially implemented) of the draft statute of the Lyceum, according to which the educational institution should consist of three parts: the lyceum itself, gymnasium and elementary school, in which the lyceum had two divisions – the philosophical and the politico-juridical, which for content were brought closer to university faculties.

The pedagogical views defended and implemented by I. S. Orlay in the Nizhyn high school and the Richelieu Lyceum endured the test of time. The model of the educational institution created by I. S. Orlay, which embodied his educational ideas, gave deep roots: both the gymnasium in Nizhyn and the Lyceum in Odessa became regional centers for the training of intellectuals, the formation of the intelligentsia. And I. S. Orlaya's innovative approaches to the leadership of educational institutions, the formation of educational programs and their implementation have become an important step towards their transformation into higher education institutions.

Key words: Ivan Semenovich Orlay, Nizhyn high school of higher sciences, Richelieu lyceum, education, reforms, XIX century.

Ірина Розман

Матеріали особових фондів архівів і бібліотек України як джерело дослідження педагогічних персоналій

У статті розкрито значення і роль джерел особового походження у здійсненні історико-педагогічних досліджень. Теорія і практика їхнього аналізу й використання знайшли певне відображення в різнопрофільній літературі, однак багато аспектів цієї проблеми залишаються предметом наукового дискурсу, що актуалізує потребу її предметного вивчення.

У статті запропоновано класифікацію джерел особового походження на дві основні групи. Перша – це видані офіційними органами документи (свідоцтва про народження, шлюб, освіту, майновий стан, нагороди; облікові картки, службові характеристики тощо). Друга – це мемуаристика – спогади, щоденники, подорожні нотатки, епістолярій, інша література, що поділяється за жанровими ознаками. З'ясовано їхню специфічну рису як науково-пізнавального ресурсу, яка полягає в тому, що вони, з одного боку, відображають розмаїття суспільних процесів, явищ, відносин через призму суб'єктивної позиції автора, з іншого боку, рельєфно віддзеркалюють його світогляд і персональне бачення подій. Закладена в мемуаристиці інформація часто відсутня в інших джерелах, тож вони дозволяють істориків педагогіки глибше, колоритніше, з позицій альтернативності реконструювати життєвий шлях та різні напрями діяльності досліджуваної персоналії.

Проаналізовано наповнення фондів особового походження архівів і бібліотек України джерельними матеріалами про педагогічні персоналії, з'ясовано їхнє видове розмаїття і можливості використання в дослідницькій роботі. Здійснено огляд особових фондів Центрального державного архіву-музею літератури і мистецтва України, Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, Інституту архівознавства НБУВ, Центрального державного історичного архіву України у м. Львові, обласних державних

архівів та бібліотек України, які репрезентують величезний масив матеріалів, що відображають життя і творчість українських педагогів.

Ключові слова: педагогічна персоналія, джерела особового походження, історико-педагогічна наука, педагогічна біографістика, мемуаристика.

Personal origin sources play a special role in the implementation of historical and pedagogical research.

The author analyzes methodology of personified research; reveals principles of organization and holding of historical and pedagogical research, some main approaches to the study of teaching personalities and methods of scientific research. The pedagogical historiography sources have been defined. Considerable attention is paid to the characteristics of the types, the sorts and the kinds of pedagogical and historiography sources, which have the information about a pedagogical personality. Peculiar features of pedagogical historiography sources which are the foundation for a pedagogical personality research have been cleared.

The article analyzes the filling of the personal origins funds of archives and libraries of Ukraine with source materials about pedagogical personalities; its variety and opportunities for using in the research work are analyzed. The review of personal funds of the Central State Archive-Museum of Literature and Arts of Ukraine, the Institute of Manuscripts of the National Library of Ukraine named after V. I. Vernadskyi, the Institute of Archival Studies of the National Library of Ukraine, the Central State Historical Archive of Ukraine in Lviv, the regional state archives and libraries of Ukraine which represent a huge array of materials reflecting life and work of Ukrainian teachers.

In addition to biographical documents (autobiographies, registration cards, etc.), there are manuscripts of little-known multi-genre works that deal with various issues of theory and practice of education, training and education, as well as lecture notes and other methodological materials. The documents of these personal funds cover the period of the second half of the nineteenth and first half of the twentieth century and concern educational and pedagogical processes in different regions of Ukraine. Their volume ranges from 12 to 522 cases.

Key words: pedagogical personality, sources of personal origin, historical and pedagogical science, pedagogical biography science, memoiristics.

Марія Багрій

Просвітницько-виховна діяльність молодого покоління Західної України у товаристві «Пласт» (II половина XIX століття)

У статті розглянуто діяльність українського товариства «Пласт» II половини XIX століття, аспекти заснування та класифікацію членів, формування громадянського суспільства. Проаналізовано українське товариство «Пласт» II половини XIX у його просвітницько-виховній діяльності, визначено пріоритетні напрями, використання яких може бути ефективним у формуванні національно свідомої молоді.

У «Пласти» прагнули виховати людину здорову й сильну тілом і духом, створити гармонійний, всесторонній характер, розвивати силу і відвагу, привити молоді зручність і практичність, здатність до науки і мистецтва, здібність мислити ясно і логічно. «Пласт», як українська дитячо-юнацька організація, відіграв прогресивне значення в становленні і розвитку української молоді через вмиле поєднання навчально-виховного процесу з працею та загально-фізичним розвитком. Молодь готувалась до державного життя, вчилася боротись з життєвими труднощами, свідомо розуміти свою роль і місце в суспільстві, підпорядковувати свої власні інтереси на благо загальної справи за краю долю України та її народу.

Ключові слова: Пласт, товариство, просвітницько-виховна діяльність, освітня діяльність, Західна Україна, педагогічна думка.

The article deals with the activity of the Ukrainian society «Plast» of the XIXth half of the XIX century, aspects of the founding and classification of members, and the formation of a civil society. The Ukrainian society «Plast» of the second half of the XIXth century in its educational and educational activity was analyzed, priority directions were determined, the use of which could be effective in the formation of nationally conscious youth.

«Plast» is a Ukrainian organization whose goal is to promote, as well as comprehensive, patriotic education and self-education of Ukrainian youth on the basis of Christian morality, and, based on the ideological principles of Plast, to raise Ukrainian youth in conscious, responsible and full-fledged citizens of local, national and world communities - and leaders of Ukrainian society. In «Plast», they sought to educate a person healthy and strong in body and spirit, to create a harmonious, comprehensive character, to develop strength and courage, to encourage young people the convenience and practicality, the ability to science and art, the ability to think clearly and logically. Love and respect for the heroes of the liberation struggle directed the first pilots' journeys along the paths of the Ukrainian Sich Riflemen. Life in nature has become perhaps the strongest form factor in the system of educational education. The journeys and camps provided a young environment and an opportunity for the practical application of the training of character, the development of willpower, spiritual and physical restraint, as life in youth groups and camps develops the social education of youth, gives rise to many opportunities for the explosion of youthful energy, softening the need for active communication.

The word «layer» was used as an analogue of the English «scouting», which originated from the name of the Kuban Cossack scouts who crawled on their bellies, and served search engines to Cossack army. «Plast» appeared with the apparent need for youth organizations to serve the Ukrainian people, and was a national organization, which massively hurtvalas Ukrainian school, peasant and working youth, stood some modes youth and older scouts, organized itinerant and permanent camps, leaving reservoir publications, including «Young Life».

In the «reservoir» sought to educate people healthy and strong body and spirit, to create a harmonious, comprehensive character, develop strength and courage cultivate young praktykchnist convenience and ability in science and art, the ability to think clearly and logically. Unlike the «Host» and «Falcon», who worked mainly with young people mature, «Plast» and formed their own national traits of preschool and school age and only outside school.

The youth was preparing for state life, learned to struggle with life's difficulties, to consciously understand their role and place in society, to subordinate their own interests for the benefit of the common cause for the best fate of Ukraine and its people.

Key words: Plast, society, educational and educational activity, educational activity, Western Ukraine, pedagogical thought.

Оксана Кравчук

Регіональна педагогічна преса як чинник пропагування здобутків передового педагогічного досвіду в кінці XX – початку XXI ст.

У цій статті здійснено огляд публікацій, спрямованих на поширення передового педагогічного досвіду, у регіональних педагогічних виданнях Івано-Франківської та Дніпропетровської областей: газет «Радянський педагог», «Педагог Прикарпаття» та «Джерело» в кінці XX – початку XXI ст.

Проаналізовано регіональні джерела, які дають конкретну інформацію про новаторські пошуки і є підтвердженням того, що новаторський рух в Україні охоплював усю її територію. Розглянуто матеріал місцевих видань, у яких відтворено переважну більшість напрямів інноваційних пошуків в Україні загалом.

Ключові слова: передовий педагогічний досвід, педагогічна преса, регіональна педагогічна періодика історія української освіти, педагогічні інновації, напрями педагогічних інновацій, новаторський педагогічний рух.

Pedagogical press plays a very important role in the processes of the promotion and spread of the innovation pedagogical ideas and achievements. From the second half of XX century all-Union newspapers and various republican pedagogical newspapers and journals functioned successfully in Ukraine. In addition to central periodicals, regional editions propagated advanced pedagogical experience.

This paper covers the survey of the publications, aimed at the promotion of advanced pedagogical experience, in regional pedagogical editions of Ivano-Frankivsk and Dnipropetrovsk regions: newspaper «Radianskyi pedahoh» («Soviet educator»), «Pedahoh of Prykarpattia» («Educator of near-Carpathian area») and «Dzerelo» («Source») at the end of XX – the beginning of XXI centuries. Regional sources give true information about innovative search and confirm that the innovation movement in Ukraine is active all over its territory. Local editions promoted the activity of the teachers, whose names were known in the region; in this way, their example was presented to a wider circle of people for personal creative re-thinking. Special columns were in local periodical editions: «Address of advanced experience», «New school – new approaches», «School of a new type» and others. Analyzing the material presented in local editions, we can reproduce the majority of the trends of innovation search in Ukraine in general. The regional pedagogical newspapers introduced the activities of innovative and author schools, disseminated the experience of the humanization of school education, differentiated learning, and also printed creative materials for teachers and students, pedagogical reflections, relevant interviews, reports, lessons, original scripts, etc.

In addition to the achievements of regional teachers, regional editions popularized the experience of distinguished teachers V. Sukhomlynsky, V. Shatalov and S. Amonashvili.

Key words: advanced pedagogical experience, pedagogical press, regional pedagogical periodicals, promotion of advanced pedagogical experience, pedagogical innovations, directions of pedagogical innovations, innovative pedagogical movement, history of Ukrainian education.

Тетяна Горбань

Українознавство у позашкільній освіті в УСРР (20-ті роки XX століття)

У статті здійснено спробу проаналізувати обумовленість та особливості запровадження українознавства у сферу позашкільної освіти в УСРР у 20-ті рр. XX ст. в контексті проведення політики українізації. Поставлена мета реалізується за допомогою методу ретроспективного аналізу репрезентативних джерел, передусім документів НКО УСРР, науково-педагогічних та культурно-просвітницьких видань. Результати дослідження показують, що, попри неоднозначність методів поширення українознавчих знань у рамках офіційного курсу, була створена реальна можливість для широкого загалу долучитися до надбань українознавства, що являло собою важливу складову процесу національно-культурного відродження в Україні.

Ключові слова: українознавство, позашкільна освіта, політика українізації, НКО УСРР, українізаційні заходи, українознавчі курси, українська мова, державний апарат.

The article attempts to analyze the conditions and specifics of implementation of Ukrainian studies in the field of out-of-school education in the USSR in 20-ies of the XX century in the context of the policy of Ukrainization. The goal is implemented using a method of retrospective analysis of representative sources, primarily documents of NCE of USSR, scientific-pedagogical and cultural-educational publications. The article describes the difficulties and successes of this process, peculiarities of the implementation of Ukrainian studies in different institutions of out-of-school education. Special attention is paid to the official position of the authorities regarding the Ukrainian studies «as the second stage of Ukrainization».

The research results show that, despite the ambiguity of the methods of distribution of the Ukrainian knowledge in the framework of the official rate, a real opportunity was created for the general public to join the achievements of Ukrainian studies, which was an important component of the process of national cultural revival in Ukraine. During the investigated period, the network of cultural and educational institutions had been growing, and extra-curricular forms of attracting various age and social groups to the treasury of knowledge about Ukraine and the Ukrainian people were diversified. It is noted that Ukrainian studies during the 1920s laid deep roots in the minds of the people, preserved in its historical memory, in order to reborn in a decade on a new socio-political basis.

The author comes to the conclusion that the experience of introduction of Ukrainian studies in various spheres of social life, in particular, in the field of extracurricular education, acquired during the period under study is not only a property of history. Its defining conceptual foundations, and even concrete organizational forms, have not lost their significance in modern times, as today's Ukrainian studies, as in the past, remain an important factor in the formation of the national consciousness of Ukrainian citizens and represent a significant factor in state processes.

Key words: Ukrainian studies, out-of-school education, the policy of Ukrainization, NCE of USSR, Ukrainization events, Ukrainian courses, Ukrainian language, government apparatus.

Наталя Бойко

Рефлексологія як навчальний предмет у Харківському інституті народної освіти

Реорганізація системи вищої освіти суттєво вплинула на розвиток науки у закладах вищої освіти, формування нової наукової еліти, напрями й методи наукових досліджень. У науковому обігу з'явилися нові терміни «рефлексологія», «педологія». На основі вивчення архівних документів розглянуто рефлексологію як навчальний предмет у підготовці педагогічних працівників у Харківському інституті народної освіти. Проаналізовано роботу науково-дослідної кафедри педагогіки при Харківському ІНО та висвітлена робота секції рефлексології при ній.

Ключові слова: рефлексологія, педагогіка, педологія, науково-дослідна кафедра, Харківський інститут народної освіти.

Reorganization of the higher education system significantly influenced the development of science in higher educational institutions, the formation of a new scientific elite, areas and methods of scientific research. The new terms «reflexology», «pedology» appeared in the scientific usage. Studying archival documents, reflexology is considered as a subject in the training of teaching staff in Kharkiv Institute of Public Education. The work of the scientific-research department of pedagogy in Kharkiv Institute of Public Education and the work of the section of reflexology is analyzed.

The reflexology movement in pedagogic science was formed in the twenties of the XX century in Ukraine. All the leading scientific and educational forces were on reflexology position. A new scientific revolution, a new stage in pedagogy started. The main reason of this was the critical state of pedagogic science, which rejected the old model and needed a new foundation, its own methodological basis.

The article describes the peculiarities of reflexology movement which provides a deep understanding of the student's nature, their individual features and capabilities, respect for the children's personality, taking care of their harmonious development. Humanization of education requires relating to every student as to unique personality and as to the subject of free development.

While working in the Central State Archives of the Supreme Public Authorities and Governments of Ukraine, we analyzed the curriculum and programs of the departments of Kharkiv Institute of Public Education and found out that the subject «Reflexology» was studied at the Department of Vocational Education and Social Education. But the programs on reflexology we have not found. We only found an explanatory note to the curriculum of the Department of Vocational Education of Kharkiv Institute of Public Education.

Key words: reflexology, pedagogy, pedology, scientific-research department, Kharkiv Institute of Public Education.

Лариса Березівська

Реформування шкільної освіти в добу Української революції (1917–1921): історіографія та джерела дослідження

Стаття містить інформацію про організаційно-змістові основи реформування шкільної освіти в добу Української революції – час розбудови національної школи, розроблення її теоретичних основ в умовах становлення української державності. Представлений бібліографічний список історіографії й джерел окресленої проблеми стане в пригоді передусім дослідникам історії освіти та педагогіки, а також усім учасникам нинішнього реформаторського процесу.

Ключові слова: реформування шкільної освіти в Україні, Українська революція, історіографія, джерела дослідження.

The paper covers organisational principles of school education reform during the Ukrainian revolution period – the time of development of the national school and its theoretical bases while forming the Ukrainian nationality. The presented bibliographic list of historiography and sources of study will be useful for the researchers of history of education and pedagogy as well as those who take part in the current reform process.

The periodization of the reform of school education in Ukraine (1917–1921) was carried out. The author analyzes the peculiarities of reforms in the following directions: creation of the structure of school education; organization of decentralization management system; definition of the content of education; introduction of the Ukrainian language; development of teaching methods. The key directions of reforming of school education in the activities of the Ministry of National Education of the UPR (1917–1921) are highlighted.

Key words: school education reform in Ukraine, the Ukrainian revolution, historiography, sources of study.